

Oblikovanje regionalnog identiteta u prozi Vladimira Bakarića

Koncul, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:240369>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

(nastavnički smjer)

Ana Koncul

Oblikovanje regionalnog identiteta u prozi Vladimira Bakarića

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Dragica Dragun

Osijek, 2015.

Sadržaj

Sažetak	3
1. Uvod	1
2. Identitet i njegova regionalna komponenta	3
3. Oblikovanje regionalnog identiteta u prozi Vladimira Bakarića	5
3.1. Novi regionalizam i kulturno pamćenje	6
3.1.1. Autobiografičnost u prozi Vladimira Bakarića.....	8
3.1.2. Vinkovci kao mjesto pamćenja.....	9
3.2. Jezik kao obilježje regionalnog identiteta	13
3.3. Glazba kao obilježje identiteta	19
3.3.1. <i>Nedovršena duga</i>	22
3.3.2. <i>Svom snagom</i>	23
3.4. Kult nogometa/navijanja kao obilježje identiteta	24
3.4.1. Nogomet i navijači kao identitetska odrednica u Bakarićevoj prozi.....	26
3.4.2. <i>Ljubav koja ne može proć' i Priče sa zapadne strane</i>	27
4. Zaključak	33
5. Literatura	32

Sažetak

Predmetom je rada proza Vladimira Bakarića, proza koja obiluje obilježjima regionalnoga identiteta. Autor u svoj prozni ostvaraj, u središte zbivanja, kao mjesto pamćenja interpolira rodne mu Vinkovce i Slavoniju. Osim što se kao mnemotop javlja autorov rodni grad, brojna su druga obilježja oblikovanja regionalnog identiteta. Pišući o rodnome gradu u svim svojim djelima, uporabom većinom fiktivnih protagonista (izuzev romana *Opasna potraga*, *Želiš biti ja?* i *Ekskurzija – Zagrebački grafiti*), Vladimir Bakarić pred čitatelja donosi povijest rodnoga grada, glavna obilježja koja funkcioniraju kao elementi kulture sjećanja, poput glazbe i kulta nogometa/navijača. Jezik Bakarićeve proze obiluje brojnim slavonskim i žargonom. Ono što ovoga autora izdvaja iz mnoštva dječjih književnika jest i njegova osebnost koja je zapravo imala veliki utjecaj u stvaranju njegove proze. Za sebe će Bakarić uvijek reći da je književnik, rock glazbenik, otac i, što će posebno naglasiti, navijač – Ultras od glave do pete. Iščitavajući njegovu prozu vidljivo je da je sve to vrlo vješto interpolirao u romane te im na taj način dao vrlo važno obilježje novog regionalizma – autobiografičnost.

Ključne riječi: Vladimir Bakarić, regionalni identitet, novi regionalizam, proza

1. Uvod

Vladimir Bakarić¹, autor niza uspješnica za djecu i mlade, polako, ali sigurno ulazi u hrvatsku književnost djelima namijenjenim djeci i mladima, ali i svima onima koji još jednom žele proći kroz, možda već zaboravljene, bezbrižne dane svoga djetinjstva. Stjepan Hranjec uvrstio je Bakarića u *Pregled hrvatske dječje književnosti*² te na taj način poslao vrlo jasnu poruku kako je hrvatska književnost dobila još jednog kvalitetnog autora čija će se djela s radošću i u jednom dahu čitati. Ovaj rođeni Vinkovčanin svojim djelima jasno i nedvosmisleno prenosi čitatelju svoju ljubav prema rodnome gradu i Slavoniji. Ovim će se radom prikazati koliko je Bakarić „zaražen“ ljubavlju prema Vinkovcima i Slavoniji oblikujući samo njemu svojstven regionalni identitet.

U prvim poglavljima rada govorit će se o identitetu općenito te koliko je on važan u životu pojedinca, a u središte istraživanja postaviti će se upravo regionalna komponenta identiteta te će se dati prikaz obilježja novog regionalizma koji sve više prodire u književnost.

Budući da se u djelima Vladimira Bakarića iščitava izrazita autobiografičnost i ljubav prema rodnome kraju, u sljedećim će se poglavljima nešto više progovoriti o elementima koji tvore

¹ Vladimir Bakarić rođen je 1966. u Vinkovcima. U rodnome gradu završio je osnovnu školu. Školovanje (srednju školu i fakultet) nastavlja i okončava u Zagrebu. Rad ovoga autora prepoznat je u hrvatskoj književnosti te 2006. za roman *Moji grafiti* dobiva nagradu „Mato Lovrak“ za najbolji roman za djecu i mlade, a već 2007. dobiva nagradu Vukovarsko-srijemske županije za izniman doprinos dječjoj književnosti. Da je rad ovoga književnika prepoznala i lokalna sredina svjedoči i priznanje grada Vinkovaca, Zlatna plaketa „Grb grada Vinkovaca“ za 2015. godinu za najveći doprinos razvoju dječje književnosti u gradu Vinkovcima, a koja mu je dodijeljena na svečanoj sjednici Gradskoga vijeća grada Vinkovaca. Još jedan dokaz kvalitetne rada Vladimira Bakarića jest i uprizorenje njegove pripovijetke *Nešto poslije ponoći* koja je 2006. godine u produkciji Gradskog kazališta Joza Ivakić u Vinkovcima uprizorena upravo na daskama toga kazališta. Članom je brojnih kulturnih organizacija poput Društva hrvatskih književnika, Matice hrvatske, Društva književnika za djecu i mlade – kluba prvih pisaca i Društva hrvatskih skladatelja. Osnivač je i poznate vinkovačke rock grupe *The Karambol* te glavni organizator rock manifestacije *Rock Marinfest*. Uz djela koja je napisao – *Nešto poslije ponoći & Tragom staklene mape*, *Nedovršena duga*, *Tajna staklarskog rudnika (slikovnica)*, *Tragom staklene mape*, *Moji grafiti*, *Stari grafiti*, *Tajanstvena vila*, *Ljubav koja ne može proć*, *Opasna potraga*, *Iz blata*, *Zagrebački grafiti – Ekskurzija*, *Svom snagom*, *Želiš biti ja?* te *Priče sa zapadne strane*, poznat je po bezuvjetnoj ljubavi prema rodnome gradu i nogometnom klubu Cibalia, o čemu vrlo rado progovara u svojim djelima.

² Hranjec, Stjepan. *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Školska knjiga, 2006., Zagreb

odnosno, izgrađuju regionalni identitet u Bakarića kroz jezik, glazbu, kult nogometa i navijanja te figure sjećanja, a sve obojeno prilično snažnim lokalpatriotizmom. Opisujući jezičnu razinu Bakarićeva opusa, dat će se općeniti presjek uzimajući u obzir cjelokupni opus dok će na razini glazbe kao obilježja regionalnoga identiteta posebno biti prikazani romani *Nedovršena duga* i *Svom snagom*. U dijelu rada koji će govoriti o kultu nogometa/navijača kao regionalnog obilježja identiteta, dat će se prikaz romana *Ljubav koja ne može proć'* te ukoričenih kolumni *Priče sa zapadne strane*. Kako je lokalpatriotizam snažna odrednica identiteta ne samo Vinkovčana nego i Slavonaca općenito, prikazat će se koliko je on važan za oblikovanje regionalnoga identiteta te u kolikoj su mjeri njime obojena Bakarićeva djela. U završnom će se dijelu rada, zaključno, dati kratki presjek svega obrađenog te će se utvrditi u kolikoj je mjeri regionalni identitet izražen u prozi Vladimira Bakarića i na koji ga je način on oblikovao stvarajući vlastiti književni opus.

2. Identitet i njegova regionalna komponenta

Na samome početku analize potrebno je progovoriti ponešto o identitetu³, što on zapravo jest i na koji se način oblikuje te kako definirati njegovu regionalnu komponentu.

Brojni znanstvenici progovorili su o problemu identiteta i njegovu definiranju te su samim time i definicije toga pojma brojne. Sociolozi Michael Haralambos i Martin Holborn⁴ kada govore o identitetu navode sljedeće:

Identitet se najčešće povezuje s nacionalnom i etničkom pripadnošću, seksualnom orijentacijom, rodom i klasom. Premda je identitet nešto što se odnosi na pojedince, on je povezan s društvenim skupinama kojima ti pojedinci pripadaju i s kojima se identificiraju. (Haralambos/Holborn, 2002: 885)

Upravo se u Bakarićevim romanima i pripovijetkama potvrđuje navedena teza. Njegovi se likovi zaista identificiraju sa skupinom, posebice u djelima u kojima su glavni likovi navijači⁵ i u kojima se tematizira kult navijača, o čemu će biti više riječi u jednom od sljedećih poglavlja u radu. Slaven Letica⁶ navodi da kada se govori o identitetu, odnosno određenju toga pojma, u njegovo određenje treba svakako uključiti i njegovu psihološku dimenziju – svijest pojedinca o vlastitoj pripadnosti nekoj skupini i sposobnost samorefleksije. (Letica, 2011: 26) Dalje, navodi da taj pojam uključuje i samo-označavanje pripadnosti čovjeka društvenoj skupini poput zavičajne zajednice, regije, žitelja nekoga grada i slično. (Letica, 2011: 26).

U oblikovanju identiteta, posebice njegove regionalne komponente, vrlo važnu ulogu ima svijest pripadnika jedne grupe koja se povijesno razvija i oblikuje u određenim okolnostima te spram drugih grupa.

³ O identitetu i svim njegovim razinama progovorio je Vladimir Biti u: *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica Hrvatska, 2000., Zagreb

⁴ Haralambos, Michael/Holborn, Martin. *Sociologija. Teme i perspektive*, Golden marketing, 2002., Zagreb

⁵ Bakarić, Vladimir. *Ljubav koja ne može proć'*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2008., Vinkovci

Bakarić, Vladimir. *Priče sa zapadne strane*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2014., Vinkovci

⁶ Letica, Slaven. *Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati* u: *Hrvatski identiteti – zbornik*, Matica hrvatska, 2011., Zagreb

U radu će biti prikazano u kolikoj je mjeri i kroz koje aspekte sve to prikazano u Bakarićevoj prozi, koliko je zapravo jaka svijest pripadanja određenoj zajednici, u ovome slučaju Vinkovcima i Slavoniji, njegovih likova te na koji način sve to autor stavlja pred čitatelja.

3. Oblikovanje regionalnog identiteta u prozi Vladimira Bakarića

Već je prethodno navedeno da je regionalni identitet zapravo svijest pripadnika jedne grupe koja se povijesno razvija i oblikuje u određenoj okolini, spram drugih grupa prema određenim kriterijima, a koji mogu biti etnički, teritorijalni, ekonomski, pravno-politički, simboličko-kulturni (nacionalna prošlost, mitovi, jezik, nacionalnost, kulturno pamćenje) i drugi.

Vladimir Bakarić pisanjem svoje proze profilirao se prvenstveno kao dječji književnik. Fabula njegovih romana ispričana je na jednostavan i svakome pristupačan način čime je postigao da se njegovi romani i pripovijetke čitaju „u dahu“. Fabulu ovaj autor ne gradi na zamršenim zapletima i nerazumljivim jezikom, naprotiv, on to čini vrlo jednostavno i upravo ga ta jednostavnost odlikuje kao vrsnog dječjeg književnika u čija djela će svaki čitatelj, bez obzira na dob, moći uploviti bez imalo poteškoća i svaki događaj proživjeti zajedno s likovima. No, bez obzira na svu jednostavnost Bakarićeva opusa, u njegovim se djelima vrlo lako iščitavaju i neki mnogo zamršeniji elementi poput identiteta. Identitet je, kao što je već prethodno navedeno vrlo teško određiva kategorija, posebice kada se govori o njegovoj regionalnoj komponenti, ali i tu autor svojim vještim pripovijedanjem jasno definira njegove odrednice kroz razna područja poput povijesti, glazbe, sporta i jezika odnosno, izražavanja.

Svojim temama vrlo vješto uplovljava u svijest čitatelja pokušavajući prenijeti svoju ljubav prema rodnome kraju, i svemu što ga karakterizira, gradeći samo njemu svojstvene svjetove koji u mnogo čemu imaju odrednice visoke regionalne književnosti.

Već u svojim prvim djelima, pripovijetkama *Nešto poslije ponoći & Tragom staklene mape*, Bakarić daje naslutiti kojim će se putem razvijati njegovo književno stvaralaštvo. Fabulu tih svojih prvih pripovijedaka autor smješta u rodnu Slavoniju te u građenju fabule, u zanimljive zaplete interpolira opise krajolika, ali i poneke običaje poput odlaska na misu, slavljenja crkvenoga goda i slično, a što su neizostavna folklorna obilježja Slavonije i svakako su dijelom regionalnoga identiteta.

3.1. *Novi regionalizam i kulturno pamćenje*

Novi regionalizam, o kojemu je detaljno progovorio Vinko Brešić⁷, kao književni pravac pojavljuje se odnosno realizira tek u razdoblju postmoderne i kao takav je iznimno mlad i još dovoljno neistražen pravac u hrvatskoj književnosti. Njegova je glavna zadaća oblikovati iznimno jake regionalne identitete, a što se vrlo često u književnom diskurzu postiže upisivanjem regionalnih kronotopa odnosno, u ovome slučaju, slavonske književne topografije te autobiografičnošću. Iako je slavonska književnost nastala relativno kasno u odnosu na ostale regije, tek potkraj 18. stoljeća, a primarni joj je cilj bio opismeniti Slavonca na svim životnim područjima, može se reći da se razvijala i razvija vrlo brzo. Kroz godine su stasali brojni slavonski književnici poput Josipa i Ivana Kozarca⁸, Joze Ivakića, Josipa Kosora i mnogih drugih koji su svojim djelima uspjeli pred čitatelja donijeti život Slavonije, prikazati slavonske običaje i na taj način oblikovati svojevrsni regionalni identitet ovoga dijela Hrvatske. I danas, u razdoblju postmoderne djeluju brojni književnici poput Jasne Horvat, Stanka Andrića i drugih koji svojim djelima samo jačaju slavonsku književnost i učvršćuju njezino mjesto na književnoj karti Hrvatske. No, usprkos tome, hrvatska književnost slavonske regije nema, izuzev Vladimira Bakarića, niti jednog dječjeg književnika koji će svojim djelima mladome čitatelju predočiti upravo tu slavonsku regionalnu komponentu književnosti.

Vladimir Bakarić, oblikujući svoja djela, svjesno ili ne, daje prikaz mjesta pamćenja i na taj način važne dijelove povijesti svojega kraja donosi pred čitatelja, oživljava ih i ponovno vraća kako bi kod čitatelja pobudio želju za ponovnim istraživanjem i oživljavanjem možda već zaboravljene povijesti. Kako Pierre Nora navodi, *mjesta pamćenja stvaraju dva postupka: povijesni trenuci prvo se čupaju iz tijeka povijesti, a zatim ih se tamo vraća, ni žive ni mrtve, poput školjki zaostalih na žalu nakon povlačenja mora živog pamćenja.* (Nora, 2006: 29). Upravo to čini i sam Bakarić pokušavajući mladome čitatelju pobuditi svijest o njegovu podrijetlu, pobuditi osjećaj pripadnosti jednoj regiji, jednoj kulturi koja se nadasve ponosi svojim povijesnim naslijeđem. Najbolje primjere oživljavanja povijesti rodnoga grada u Bakarića se pronalazi u romanu *Stari grafiti*. Družina vinkovačkih dječaka, istražujući zaboravljena mjesta

⁷ Brešić, Vinko. *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, 2004., Osijek

⁸ Više o Kozarcima kao kulturnoj odrednici pisao je Vladimir Rem, a njegov se rad pod nazivom *Kozarci kao kulturni imidž ili književni Vinkovci* može pronaći u monografiji *Vinkovački spomenar 1*.

rodnoga grada nailazi na Meraju, mjesto koje ih podsjeti na to da je njihov rodni grad ovdje bio još u doba Rimskoga Carstva te oni, razgovorom, osvješčuju povijesne činjenice o gradu.

Pažnju im privuku ostatci povijesnih nalazišta na Meraji, kako se odavno nazivao ovaj kraj te prastara crkva Sv. Ilije. Pored nje su bili ograđeni kameni povijesni ostatci te željezna rešetkasta vrata koja su vodila negdje u unutrašnjost zemlje. – A znate li da su ispod cijeloga današnjeg grada ostatci drugoga grada? – važno upita Igor.

- *Misliš ostatci još jednoga grada? Rimskoga grada. Colonia Aurelia Cibalae...* (Bakarić/Bjelčić/Mlinarec, 2007: 18,19)

Kako bi oživjeli vlastitu povijest, likovi odlučuju istražiti mračne hodnike nekadašnje Colonie Aurelie Cibalae te na taj način rodni grad označavaju kao mjesto pamćenja, ali i neizbježnu figuru sjećanja. Nekadašnje Cibalea, danas Vinkovce, Bakarić u svojem romanu oslikava kao figuru sjećanja, aktualizira ih u određenom vremenu i na taj način u čitatelja budi svijest o njegovu identitetu, a Cibalae su neizostavna identitetska odrednica Vinkovčana, simbol njihova identiteta. Potkrepu navedenih teza pronalazi se u Assmana kada kaže da *svaka grupa koja se želi konsolidirati kao takva stremi tome da sebi stvori i osigura mjesta koja nisu samo poprište njihovih oblika interakcije već i simboli njihovog identiteta te uporište njihovog sjećanja.* (Assman, 2005: 45). Uz arheološko-povijesne lokalitete rodnoga grada, u Bakarićevim se djelima prikazuju i brojne druge figure sjećanja kojima on zapravo želi očuvati svoju prošlost i prošlost Slavonije, kraja koji se pojavljuje kao središnje mjesto zbivanja svih njegovih romana. Pokazatelj Bakarićeve zaljubljenosti u Slavoniju jest i činjenica da se u njegovim djelima vrlo često, kao mjesto pamćenja javlja i Velika, mjesto u srcu *Zlatne doline*.

Velika, prekrasno mjesto u srcu ravne Slavonije. (Bakarić, 2004: 8)

Upravo je radnja njegovih prvih pripovijedaka smještena baš u Veliku, a junaci tih priča istražuju čitav krajolik Zlatne doline, osjećaju ga kao svoj i s njime se poistovjećuju, identificiraju.

Iščitavajući biografske podatke Vladimira Bakarića u kojima uvijek navodi kako je Vinkovčanin *od glave do pete*, strastveni ljubitelj rock glazbe i navijač Cibalijske, nailazi se gotovo uvijek i na podatak da je baš Velika mjesto koje mu je priraslo srcu i koje redovno s obitelji posjećuje.

Ljetuje s obitelji u Velikoj. Voli more, al' drži se kraja... (Bakarić, 2004: 184)

Uzimajući u obzir te podatke, nakon iščitavanja njegove proze sasvim je jasno da opus ovoga dječjeg književnika ima sve odlike novog regionalizma.

3.1.1. Autobiografičnost u prozi Vladimira Bakarića

Kada se govori o regionalnoj komponenti književnosti i novom regionalizmu kao takvom, važno je istaknuti njegovo obilježje autobiografičnosti koje je svojstveno upravo pravcu novoga regionalizma.

Djela Vladimira Bakarića namijenjena su prvenstveno mladome recipijentu no on, stvarajući ih, u njih zapravo unosi, kako je već rečeno, obilježja visoke regionalne književnosti, novoga regionalizma. Jedno od tih obilježja jest i autobiografičnost. To se obilježje, ako se uzme u obzir biografija ovoga autora, provlači kroz sva njegova djela. Smještajući fabulu svojih prvih pripovijedaka u malo slavonsko mjesto Veliku te uobzirujući činjenicu da je Velika mjesto koje redovno posjećuje s obitelji da se naslutiti da, stvarajući ih, ugrađuje u tekst i jedan dio sebe, svojega života.

Nastavljajući svoj opus, Bakarić fabule svih ostalih romana smješta u rodni grad, rodne Vinkovce s kojima se identificira. Svim svojim romanima on daje notu autobiografičnosti, jer se u svakome od njih iščitava zapravo dio njegove biografije, dio njegova života, bilo da se radi o obitelji, glazbi ili nogometu koji je jedna o njegovih glavnih preokupacija.

Ta se komponenta prepoznaje i na razni likova u pojedinim romanima za čije je stvaranje inspiraciju pronašao upravo u vlastitoj obitelji. Pravi dokaz toj tvrdnji pronalazi se u romanima *Želiš biti ja?* i *Opasna potraga* u kojima je glavna junakinja Nika, a što je ime i njegove kćeri te se kao likovi spominju njezini roditelji Vlado⁹ i Vesna¹⁰.

Za zaključiti je da je svako Bakarićevo djelo zapravo mali presjek njegova života te ga se zbog te autobiografičnosti, ali i isticanja važnih regionalnih identitetskih obilježja bez sumnje može svrstati u autore čija djela nose obilježja novoga regionalizma i snažne identitetske obojenosti.

⁹ Vlado je zapravo autorov nadimak, skraćena njegova imena

¹⁰ Vesna, supruga Vladimira Bakarića, a podatak o tome pronalazi se u bilješkama o autoru na kraju romana *Moji grafiti*.

3.1.2. Vinkovci kao mjesto pamćenja

Vinkovci, gradić u srcu Slavonije, smješten na obalama rijeke Bosut, poznat po svojoj bogatoj povijesnoj i kulturnoj baštini, mjesto je koje živi nekoliko tisuća godina¹¹. Kroz povijest mnogo puta ranjavan, uvijek se dizao poput feniksa, uvijek iznova rađao. Taj gradić, zajedno sa svojim žiteljima, posjeduje snažnu identitetsku komponentu. Identitet građen tisućama godina, svojstven toj maloj sredini nešto je što njegovi stanovnici i danas grade, ali i ljubomorno čuvaju. Mnogo je mjesta koja su poznata po svojim velikanima, svojoj povijesti, kulturi, ali niti jedan od njih s toliko ponosa ne nosi taj identitet. Mjesto ispreplitanja različitih supkultura koje su živjele i žive i danas kao jedinstven spoj, kao jedinstveno obilježje i svakako snažna identitetska odrednica na koju su Vinkovčani iznimno ponosni, u koju su zaista „zaljubljeni“.

No, nisu samo povijesne činjenice i svojevrsna zaljubljenost u određeni prostor indikatori koji upućuju na oblikovanje nekoga i/ili nečijega identiteta. Iščitavajući prozu Vladimira Bakarića nailazi se na mnoštvo obilježja koja daju naslutiti snažnu regionalnu obojenost njegova opusa. Od glazbe, pa čak i navijačke scene i kulta nogometa pa sve do jezika, vidljiva je izrazita zaljubljenost i, kako sam Bakarić kaže, zaraženost Vinkovcima i Slavonijom. Radnja većine njegovih romana smještena je upravo u Vinkovce, ali taj gradić nije zanemaren niti u onim malobrojnim djelima čija radnja ondje nije smještena. U tim se djelima Vinkovci spominju kroz likove jer barem jedan od junaka „mora“ biti Vinkovčanin. Vlastiti lokalpatriotizam ovaj Vinkovčanin ne krije već ga s ponosom uvijek ističe. Posvete nekih djela poput: *Jedinom gradu, jednom vremenu i jednoj generaciji* (Bakarić, 2012: 4), *Najvjernijima i jedinom klubu za 90. rođendan! Na svijetu ja ništa nemam, osim 'Cibalijske', imam samo ovo srce koje kuca za Vinkovce!* (Bakarić, 2008: 4) te *Mojim Vinkovcima, i onima koji su prerano napustili grad!* (Bakarić, 2005: 4), ali vrlo često i zahvale¹² na kraju djela, jasno upućuju da njegovim žilama

¹¹ Detaljnije o Vinkovcima kroz povijest i kulturu pronalazi se u monografiji *Vinkovci*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2010., Vinkovci

¹² *Zahvaljujem se: Obitelji, prijatelju i bratu kojem ne smijem navesti ime, jer će urednik sam sebe izbaciti iz ove zahvale, Siretu, Bayri, Stoji, Viktoru, Anti, Tihi, Sikiju, Draženu Švagelju i još mnogima koji Vinkovce vole najviše na svijetu....* (Bakarić, 2005: 117)

Zahvaljujem svojoj obitelji, svojoj ekipi sa zapada, Ultrasima sa istoka i svima onima kojima su Vinkovci jedini grad koji imaju, a 'Cibalia' jedini klub! (Bakarić, 2008: 121)

I još jedno veliko hvala voljenom gradu i kvartovima naših djetinjstava i mladosti, koji su iznjedrili ovu knjigu. (Bakarić/Bartulović, 2010: 155)

teče iznimno snažan lokalpatriotizam. Kada se spominje lokalpatriotizam u ovome kontekstu, nije riječ samo o Vladimiru Bakariću, naprotiv, Vinkovčani ga njeguju kao nešto samo njima svojstveno, nešto po čemu ih se zaista može razlikovati od drugih i što je svakako važna odrednica regionalnoga identiteta ovoga dijela Slavonije.

Haralambos i Holborn navode kako se *identiteti mogu stvarati kroz kulture i supkulture kojima ljudi pripadaju i u kojima sudjeluju*. (Haralambos/Holborn, 2002: 886)

Upravo su Vinkovci izvrstan primjer miješanja različitih supkultura koje kao sredina njeguju i poštuju svi, od najmlađih do najstarijih. Vladimir Bakarić u svojim je djelima prikazao apsolutno sve supkulture rodnoga mu grada izgrađujući tako poseban oblik regionalnoga identiteta svojstvena, čini se, samo Vinkovcima. Izvrstan primjer suživota različitih supkultura u gradu, prikazao je u svim svojim djelima, a najviše se ističe u djelima *Ljubav koja ne može proć'*, *Svom snagom*, *Nedovršena duga* i *Iz blata*. U navedenim djelima navodi i brojna mjesta u gradu koja danas funkcioniraju samo kao figure sjećanja i mjesta pamćenja i koja on u svojim djelima nastoji otrgnuti zaboravu što se pronalazi u sljedećim citatima:

Zvonko i Josip su se užurbano kretali od Nazorovog bloka prema korzu. Usput su prolazili preko puta 'Arta', kafića u kojem su se skupljali rockeri, punkeri, lokalni glazbenici i ostali umjetnici. (Bakarić, 2008: 17)

Gledao sam 'Kazalište', 'Valjak', 'Orgazam', 'Film', 'Haustor' sve to u Omladinskom, a bili su i 'Dugme' na 'Lokosima i, recimo, 'Azra' u dvorištu 'Lisinskog' i to je bio prvi i zadnji koncert koji se tamo održao. Sorry, ja tebi opet špreham k'o da ti znaš ta mjesta...

- *OK, već sam skužio da je Omladinski 'centar svijeta' kod vas*. (Bakarić, 2012: 97)

Korzo je bio poseban fenomen koji se s godinama izgubio. Naime, svi su prvo dolazili u centar grada gdje se šetalo, stajalo, razgovaralo, gledalo, zaljubljivalo, prekidalo veze itd. Točno se znalo gdje tko stoji, čak je bilo važno da li si uz izlog trgovine, zid ili preko puta. Tako su ispred PIK-a bili stariji dečki, ispred Kvaliteta šminkeri, ispred knjižnice motoristi s «RV» amblemima na Javama, MZ-ima i ponekim «japancem», ispred Peka punkeri i glazbenici, kod Foto Korza sportaši, a kod Izboru hipici. Ostali su pravili krugove izlagajući se znatiželjnim pogledima a ponajviše cure, koje su pokazivale sve ono najbolje što su imale za pokazati. (Bakarić, 2005: 10)

Navođenjem ovih citata želi se prikazati upravo to zajedništvo i suživot različitih kultura i supkultura koji su karakteristični Vinkovcima. Također, *Art*, *Omladinski* i *Lokosi* mjesta su koja danas više ne postoje, kao što ne postoji niti korzo kao takav, ali se u djelima oživljavaju i funkcioniraju kao figure sjećanja i mjesta karakteristična upravo za identificiranje Vinkovčana s vlastitom kulturom.

Brojna su mjesta pamćenja u opusu Vladimira Bakarića koja provlači zaista kroz sva svoja djela čime prikazuje svoju povezanost s Vinkovcima i Slavonijom. Tako se, primjerice, kao mjesta pamćenja pojavljuju park Lenije, stadion, željeznički kolodvor, malonogometno igralište *Lokosi*, *Omladinski dom*, korzo, *Terme* i brojna druga mjesta.

Još jedna neizbježna karakteristika Vinkovaca i svakako mjesto pamćenja je i vinkovački željeznički kolodvor odnosno željeznica u cjelini. Nekoć su Vinkovci bili najveće željezničko čvorište u ovome dijelu Europe pa je i velika većina stanovnika toga grada bila zaposlena upravo na željeznici. Mnoge su, za Vinkovce i Vinkovčane, važne stvari dolazile upravo s kolodvora. Gotovo cijela fabula romana *Svom snagom* odvija se baš u vlaku, a započinje susretom prijatelja na vinkovačkom kolodvoru. U navedenom romanu, Bakarić je i poglavlja naslovio upravo „željezničkim“ terminima¹³ te time još više naglasio povezanost Vinkovaca sa željeznicom.

Vinkovci su živjeli za željeznicu i na željeznici pa i ne čudi što su upravo djeca vinkovačkih željezničara nerijetko i sama nakon završetka školovanja svoj radni vijek započinjala upravo ondje. Potvrdu upravo te povezanosti sa željeznicom i kolodvorom pronalazi se i u Bakarića:

Vjerojatno će na kraju završiti na željeznici, jer će ga tata ubaciti negdje u 'ložionu'.
(Bakarić, 2008: 20).

'Svitalo je kada je Filip stigao na kaptolski kolodvor', bila je prva rečenica koja se Filipu motala po glavi kada je stigao na željeznički kolodvor u Vinkovcima, jedan od najvećih u Europi i svakako najznačajnije mjesto za grad, jer je zapošljavao veliki broj ljudi i bio mjesto preko kog su Vinkovčani bili povezani s cijelim svijetom.(...) Željeznica ih je hranila, često mu je puta znao reći otac. (Bakarić, 2012: 5)

¹³ *Na štajgi (prije ubrzanog vlaka), U ubrzanom vlaku, Kako je sve počelo (još uvijek u ubrzanom vlaku), Poslije ubrzanog vlaka, Prije drugog ubrzanog vlaka.* (Bakarić, 2012)

Danas željeznica u Vinkovcima više nema funkciju koju je imala nekada no, i dalje je snažna odrednica identiteta Vinkovčana koji će uvijek, beziznimno reći da su Vinkovci „grad željezničara“.

3.2. *Jezik kao obilježje regionalnoga identiteta*

Kada je o jeziku odnosno izražavanju riječ, Bakarićeva su djela snažno obojena regionalnim idiomom.

Imajući u vidu prvenstveno mladoga recipijenta, ovaj autor fabule svojih romana gradi jednostavnom retorikom, razgovornim stilom svojstvenim prvenstveno vinkovačkom kraju. Na taj način omogućava čitatelju da se što je više moguće približi likovima, ali i radnji u cjelini te da u svako djelo u potpunosti uroni i proživi ga ponovno, zajedno s protagonistima. Da je zaista tome tako, potvrdu se pronalazi u Bakarićevim djelima na svim razinama jezičnoga opisa – fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj, ali i frazeološkoj. U ovome radu neće se analizirati svaku razinu pojedinačno već će se dati općeniti presjek jezičnoga izraza kojim autor oblikuje regionalni identitet svojih junaka, ali i vlastiti regionalni identitet.

Proza Vladimira Bakarića u svojem izričaju ima poseban regionalni karakter koji se ogleda u brojnim slavonsizmima. Neki su od njih i primjeri u kojima upitno-odnosnu zamjenicu *što*, autor vrlo često zamjenjuje oblikom *šta*:

- *Šta ćemo? – uspaniči se Dinko.*
- *A šta nam mogu! Vratiti nas kući! Pa tamo i idemo!* (Bakarić, 2005: 106)
- *Šta? – zadihano upita Zvonko.*
- *Kako šta... pa ova pobjeda, put, navijanje!* (Bakarić, 2008: 8)

Navedenim primjerima obiluju u velikoj mjeri sva njegova djela što i nije začuđujuće obzirom da je takav izričaj svojstven slavonskom izrazu. Uz navedenu upitno-odnosnu zamjenicu, mnoštvo je drugih primjera koji karakteriziraju slavonski idiom i time na jezičnoj razini oblikuju regionalni identitet autora i njegovih djela. U najvećoj mjeri se pak pronalazi kraćenje riječi, bilo izuzimanjem suglasnika ili samoglasnika ili pak krnjim infinitivom¹⁴.

- *Mo'š mislit!* (Bakarić, 2008: 8)
- *Domaća šljiva! Ja pek'o! Ima dve'es' gradi!* (Bakarić, 2008: 9)

¹⁴ Primjer uporabe krnjega infinitiva pronalazi se i u naslovu Bakarićeva romana *Ljubav koja ne može proć'*.

- *Di s' ti, čo'eče? (...) – E'o me (...) – Pogle'aj kol'ko je sati!* (Bakarić, 2012: 21)

Navedeni su primjeri zapravo *potvrda slavonskog (najčešće vinkovačkog) razgovornog jezika Bakarićeve proze*. (Bakota, 2012: 270)

Najviše se primjera koji karakteriziraju vinkovački idiom ipak pronalazi na razini leksika. Područje Vinkovaca svakako je iznimno bogato različitim leksičkim ostvarajima jezika koji svoje uporište pronalaze isključivo u razgovornome jeziku. Budući da je Vladimir Bakarić svoja djela pisao za djecu i mlade i kako sam kaže, za one koji se tako osjećaju, razumljiva je i izuzetno velika uporaba žargonizama. U njegovu slučaju ne pronalaze se u velikoj mjeri žargonizmi koji su rasprostranjeni diljem hrvatskoga govornog područja već oni koji su isključivo vezani za Vinkovce¹⁵.

- *Čekaj, pa nema toga u budici!* (Bakarić, 2005: 18),
- *...Ohani malo papčino!* (Bakarić, 2005: 28)
- *...Nije ga baš patilo ni Marinino tronjanje, ni Dinkov strah, ni krađa, a o starcima nije niti razmišljao, iako je njegov cjelonoćni izlazak davno završio.* (Bakarić, 2005: 69)
- *Na Štajgi su slušali priče starijih navijača i upijali svaku njihovu riječ.* (Bakarić, 2008: 30)
- *Snimi mu trandžu!* (Bakarić, 2008: 44)
- *On će doći malo kasnije, ali on nama nije ni bitan. On ionako radi svoj posao, a mi smo tu šljakeri* (Bakarić, 2008: 75)
- *Hoćemo je kresnuti? – uhvati za plastični osigurač Šima, a Dado skoči kao ofuren i otme mu je iz ruke.* (Bakarić, 2008: 92)
- *Ma razbi'ćemo ove jazavce.* (Bakarić, 2008: 100)
- *On bi to odradio rutinski, k'o Halilović u špici, predao papir, a onda – što prije pedala na Diljevo igralište.* (Bakarić/Bartulović, 2010: 11)
- *Ha-ha, koji si ti panj!* (Bakarić/Bartulović, 2010: 27)

¹⁵ Svi izrazi vezani isključivo uz vinkovačko područje bit će podcrtani te naknadno objašnjeni.

- *Inače, Zoki je svirao gitaru s nekim kosijanerima.* (Bakarić/Bartulović, 2010: 27)
- *A što da ti pričam. Došla voda do grla i ja napravio avijatiku!*
(Bakarić/Mlinarec/Bjelčić, 2008: 78)
- *Naravno, do devet, kao i uvijek. Znaš da ona stalno šljaka. U trgovini nema milosti.*
(Bakarić, 2013: 24)
- *Ćopilo me razmišljanje o tome šta ću poslije osnovne.* (Bakarić, 2013: 25)

Podcrtani izrazi svojstveni su isključivo izričaju Vinkovčana i kao takvi mogu se slobodno okarakterizirati kao identitetsko obilježje u okviru leksičke razine jezika.

Budući da su Vinkovci poznati kao mjesto u kojemu supostojе različite kulture i supkulture, nije čudno što baš to malo mjesto u srcu Slavonije obiluje brojnim izrazima, samo njima svojstvenima¹⁶.

¹⁶ Vladimir Bakarić u svojoj ih prozi rabi u vrlo velikoj mjeri i popisivanje svih zahtijevalo bi sasvim novo istraživanje te ih je zbog toga u radu navedeno samo nekoliko.

Tablica 1. Objašnjenje pojmova korištenih pri navođenju primjera, a koji su karakteristični za vinkovačko govorno područje i obilježje su identiteta Vinkovčana

budica	kiosk
ohaniti	odmoriti se, opustiti se
tronjati	gnjaviti, dosađivati
štajga	željeznički kolodvor
trandža	tranzistor, mali prijenosni radio prijemnik na baterije, najčešće korišten na nogometnim utakmicama za slušanje radio-prijenosa drugih sportskih događaja
šljaker	fizički radnik, najčešće obavlja najteže poslove
kresnuti	upaliti, zapaliti, najčešće se radi o šibici, upaljaču ili baklji
jazavci	- naziv za osobe muškoga roda koje se tim nazivom karakterizira kao slabije ili manje vrijedne - danas je značenje navedene riječi znatno prošireno te se odnosi i na osobe koje svojim humorom i pozitivnom energijom zabavljaju sve oko sebe te tako značenje ovisi isključivo o kontekstu u kojemu se koga spominje
pedala	primarno označava dio bicikla kojim se pokreću kotači no u Vinkovcima se navedeni izraz, uz primarno značenje, rabi i u značenju žurnog odlaska kuda
panj	naziv se rabi u vinkovačkom žargonu za osobu slabijih intelektualnih sposobnosti
kosijaner	pripadnik punk scene koji ima dugu kosu
avijatika	bijeg
šljakati	raditi
ćopiti	uhvatiti

U prozi Vladimira Bakarića, kada je riječ o razini jezičnoga opisa, pronalazi se još nekoliko obilježja karakterističnih za slavonsko odnosno vinkovačko govorno područje. Mnogi znanstvenici koji su se bavili proučavanjem štokavskoga narječja slavonskoga dijalekta, Vinkovce su okarakterizirali kao srce Šokadije što i ne čudi kada se uzme u obzir činjenica da su upravo u tome gradu živjeli i stvarali pravi predstavnici šokačke riječi poput Ivana i Josipa Kozarca, Joze Ivakića, Slavka Jankovića i brojnih drugih. Danas šokački govor sve više iščezava s prostora Vinkovaca, ali se njegov ikavski izgovor ipak u velikoj mjeri održao do danas. Vinkovčani, i Slavonci, često se i ne trude ispravljati vlastiti govor već se u izgovoru ikavica u velikoj mjeri i danas čuje. Je li riječ o nesvjesnome izgovoru ili o strahu da i to malo šokaštva u Slavoncu ne iščezne, ne zna se. Sigurno je – takav je izgovor, svakako, identitetska odrednica regije. Brojni su primjeri takvoga izričaja i u Bakarića, primjerice:

*dida** > djed – *Zar ti nije dida rekao da je pravi pregovarač?* (Bakarić/Bjelčić/Mlinarec, 2008: 106)

*Oblik *dida* pronalazi se i kada se rabi u akuzativu jednine – *Prije odlaska na Brač, Ivan je nazvao dida i baku.* (Bakarić/Bjelčić/Mlinarec, 2008: 106)

boli'će te > boljet će te – *Boli'će te, i to jako!* (Bakarić, 2008: 73)

bolila > boljela – *Ne zbog ovog dečka čija je ploča bila, ma za njeg' me bolila briga, nego zbog same ploče.* (Bakarić, 2012: 51)

goriti > gorjeti – *Čuvat ću je, i kada budem osjetio da je vrijeme, onda će goriti!* (Bakarić, 2008: 92)

vidit'¹⁷ > vidjeti – *Ma nema veze, vidit ću sve što treba gore na Termi!* (Bakarić, 2005: 11)

puknit' > puknuti – *Ne tako, moraš zadržati što duže u sebi. Tako te neće puknit'!* (Bakarić, 2005: 14)

izluditi > izludjeti – *E to će me izluditi!* (Bakarić, 2005: 70)

poludit', poluditi'¹⁸ > poludjeti – *Starci će prvo poludit', a onda kad se vratimo bit će sretni što nas vide!* (Bakarić, 2005.: 95), - *Nego, moram te nešto pitati, al' nemoj odmah poluditi – reče Branka, te ga primi za ruku, nagnuvši se preko šanka.* (Bakarić/Bartulović, 2010: 116)

¹⁷ Oblik *vidit* pojavljuje se u cjelokupnom opusu Vladimira Bakarića bez obzira u kojoj se glagolskoj osobi rabi. U radu će biti naveden samo jedan primjer.

maznio > maznuo – Ma da, baš uzimaju otiske za takve stvari. Uostalom, ništa nisam maznio!
(Bakarić/Bartulović, 2010: 108)

izletit > izletjeti – E, bo'me neću. Sta'će on negdje duže pa ću izletit'.

- A daj! Ti ćeš izletit'? (Bakarić, 2012: 41)

Uz navedene primjere, u prozi Vladimira Bakarića pronalaze se i poneki izrazi karakteristični isključivo za Slavoniju o čemu je govori i Lidija Bakota¹⁹ kada govori o regionalnim komponentama jezika u prozi Vladimira Bakarića.

Na leksičkoj razini zabilježeni su sljedeći regionalni slavonski leksemi:
kapija (Opasna potraga) – velika ulazna vrata (u kuću, dvorište, grad)
rubina (Moji grafiti, Stari grafiti) - košulja
šokački gunj (Moji grafiti, Stari grafiti) – ogrtač domaće izrade dužine „tričetvrt“
didu (Moji grafiti, Stari grafiti) – ikavsko, regionalno, familijarno, usp. djed
kirvaj (Stari grafiti) – crkveni god; proštenje, njem. Kirchwei. (Bakota, 2012: 274)

Također, jedna od bitnih odrednica slavonskoga govornog područja je i izraz *de* kojega isključivo Slavonci rabe umjesto *daj*.

- *De, cure, šta vam je, još uvijek stižemo na vrijeme i nema razloga za svađu!* (Bakarić, 2013: 36)
- *De, dobro je, ne pričaj gluposti.* (Bakarić, 2013: 100)
- *De prestani lupetati i reci šta ćemo jer stojimo ovdje ko dv'e babe već pola sata.*
(Bakarić, 2013: 105)
- *De, Majo, prestani s tim!* (Bakarić, 2012: 31)

¹⁸ Navedeni oblik pronalazi se još jednom, ali uporabljen u 3. osobi množine: - *Ljudi poludili za ovim, nikad toliko glasova i nikad ni'ko za tjedan dana od prijedloga do prvog mjesta!* (Bakarić/Bartulović, 2010: 144)

¹⁹Bakota, Lidija. *Jezik i stil suvremenoga dječjeg književnika Vladimira Bakarića*, u: *Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost*, 2012., Osijek

3.3. *Glazba kao obilježje identiteta*

U oblikovanju glazbene identitetske odrednice Vinkovaca²⁰, veliku su ulogu imali nekadašnji *Omladinski dom* u kojemu su svoje prve koncerte održali i neki iznimno poznati sastavi te ugostiteljski objekt *Art* koji je bio mjesto na kojemu su se okupljali uglavnom pripadnici te scene, a mnogi su sastavi ondje i nastali. Upravo navedena mjesta danas funkcioniraju kao mjesta kolektivnoga pamćenja i dijelom su kulture sjećanja svih onih koji su živjeli u to vrijeme i s tim vremenom. Mnogi će reći kako su baš to bila mjesta na kojima je u gradu počelo sve što vrijedi na području glazbe, a počelo je prilično davno, već pedesetih godina prošloga stoljeća.

Da Vinkovčani njeguju i dalje tu rock kulturu svjedoči i činjenica da i danas postoje sastavi koji su svoj put započeli baš u vrijeme *Omladinskog* i *Arta*.

I danas se, kada se govori o rock glazbi, uvijek kao kolijevku te scene u nas, uz Rijeku spominju obavezno i Vinkovci. Taj je grad iznjedrio mnoštvo nekad popularnih sastava, ali i individualaca koji se i danas nalaze na toj sceni. Među najpoznatijim je rock sastav *Majke*, poznatiji po svome vokalu, Vinkovčaninu Goranu Baretu. Slijede ih: *The Karambol*, *Septica*, *Pogreb X* (bend legendarnog Ivice Čuljka – *Satana Panonskog*), *Kojoti*, *Elektrobuda*, *The Užas*, *Špilšul*, *Milky Way*, *Neću žvake 'oću kusur*, sve popularnije *Punčke*, *Nepopravljivi* i mnogi drugi. Svi oni svjedoci su jednog vremena, vremena u kojem je nastajala i jačala rock scena u gradu na obali Bosuta, ali i vremena u kojemu se gradio i izgradio, možda i nesvjesno, identitet Vinkovčana. Identitet je to koji je danas posebno čvrst i koji odlikuje tu sredinu jer nemali će broj stanovnika toga grada reći da je, možda i potajno, rocker, ponosan na svoj grad, na svoj identitet, a to je nešto, čini nam se svojstveno Vinkovčanima.

Da Vinkovčani njeguju vlastiti identitet građen kroz prizmu glazbe, svjedoče i festivali i koncerti koji se održavaju u gradu kako bi se predstavilo neke nove sastave, ali i prisjetilo onih koji su taj identitet stvarali, a danas ga nose kao vlastito obilježje.

²⁰ Više o ovoj temi moguće je pronaći na internetskim stranicama Udruge građana *Naš grad Vinkovci* u rubrici *Vremeplov*

Pravi primjer održavanja i njegovanja te rock kulture je festival *Rock Marinfest*. Festival je to koji se već dugi niz godina održava u Vinkovcima u čast tragično preminulog vinkovačkog rockera Marina Pokrovca. *Rock Marinfest* jedini je festival toga tipa u Hrvatskoj, a zbog svoje prepoznatljivosti postao je i zaštitnim znakom grada Vinkovaca. O kvaliteti i popularnosti festivala svjedoči i činjenica da ga svojim nastupom obogate uvijek i neki puno poznatiji sastavi hrvatske rock scene poput: *Hladnog piva*, *Kawasaki 3p*, *Vatre*, *Markiza*, *Adastre*, *Opće opasnosti* i brojnih drugih. No, nije samo *Marinfest* festival koji svjedoči rock identitet Vinkovaca. Kako bi se njegovala rock kultura u Vinkovcima se svake se godine održi i *DORF* – festival dokumentarnog rock filma. Najbolji dokaz identitetske obojenosti rock glazbom u Vinkovcima dao je novinar Jutarnjeg lista Tomislav Jurilj, pišući članak u kojim je 2006. godine najavio rock koncert *Aveti prošlosti* kojim se oživjela rock kultura Vinkovaca osamdesetih godina prošloga stoljeća.

*U gradu na Bosutu već danima vlada veliko zanimanje za koncert koji će okupiti doista legendarne izvođače, a bit će zanimljivo vidjeti kako će se na pozornici snaći oni među njima koji nisu imali kontakt s publikom više od 20 godina.*²¹

I sam Vladimir Bakarić pripadnik je toga kulturnog kruga kao jedan od osnivača i danas poznatog sastava *The Karambol*. Kako bi otrgnuo zaboravu ta davna, bolja vremena (!) Bakarić je svoja sjećanja pretače u romane. Najveći doprinos dao je upravo romanima *Nedovršena duga* i *Svom snagom* čiju okosnicu fabule čine upravo rock bandovi u Vinkovcima, a nije ih zanemario niti u ostalim romanima, često se može pronaći poneka rečenica koja sugerira upravo to – vinkovačku rock scenu kao obilježje identiteta.

- *A kad si spominjala glazbu, što slušaš?*
- *Uglavnom rock, ti?* (Bakarić/Bartulović, 2010: 112)

Navedeni je citat preuzet iz romana *Iz blata* u kojemu se glavni junak, Dinko, zapravo bavi hip-hopom, a u njegovu u „proboju“ na hip-hop scenu veliku je ulogu imao Zoki koji se zapravo bio rocker/punker, kao i većina Vinkovčana. Takvim miješanjem kultura, Vladimir Bakarić je zapravo na određeni način želio predstaviti čitatelju upravo taj suživot svojstven Vinkovcima.

Inače, Zoki je svirao gitaru s nekim kosijanerima. Bio je čistokrvni panker, nosio samo crno i veličao Satana Panonskog. (Bakarić/Bartulović, 2010: 52)

²¹ <http://www.jutarnji.hr/vinkovacka-rock-scena-80-ih-ozivljava/167096/>

Da je glazba oduvijek pokretala Vinkovčane, pronalazi se i u romanu *Ljubav koja ne može proć'* kada autor navodi pjesmu vinkovačkog rock sastava *Nepopravljivi* koja je napisana i snimljena za jedan, Vinkovčanima važan događaj no, o tome će više biti riječi kasnije u radu.

Dado je sve to doživljavao drugačije. I njega je pjesma pokretala, ali je više u njemu izazivala ponos i prkos kakav se može stvoriti samo u malom gradu koji se bori protiv svih. Kao David protiv Golijata. (Bakarić, 2008: 96)

3.3.1. *Nedovršena duga*

Roman *Nedovršena duga* objavljen 2005. godine priča je o mladim Vinkovčanima, srednjoškolcima, prijateljima Antunu i Dinku koji su svoj identitet pronašli u rock glazbi i svim srcem maštali o tome da će jednoga dana upravo oni osnovati još jedan rock sastav koji će „žariti i paliti“ i na kojega će Vinkovci (uz sve postojeće sastave) biti ponosni te su za njega već smislili ime - *Holiday*.

Dinko, njegov najbolji prijatelj, i on su maštali o osnivanju banda. Često su se nalazili kod jednog ili drugog i pokušavali pisati i skladati pjesme. Čak su imali i ime još neosnovane grupe – Holiday. U to vrijeme u Vinkovcima je puno bandova sviralo, a jedan, na koji je Antun posebno bio ponosan, sačinjavali su dečki iz njegovog bloka. Bakara i Marof su njegovi prijatelji i sviraju u grupi The Karambol koja je pronalazila svoje mjesto na prilično jakoj novovalnoj sceni. (Bakarić, 2005: 7)

Već se na unutarnjim koricama knjige može zaključiti kome je roman posvećen i u koju je sredinu radnja smještena. Naime, na unutrašnjoj strani korica nalazi se slika središta Vinkovaca na kojoj je natpis: *Za ovaj grad za sva vremena – moji Vinkovci.*

Roman, osim slikom na unutrašnjim koricama knjige, započinje posvetom upravo Vinkovcima iz čega se jasno iščitava regionalna obojenost i identificiranje sa sredinom iz koje potječe sam autor.

Mojim Vinkovcima, i onima koji su prerano napustili moj grad! (Bakarić, 2005: 4)

Dakle, radnja je smještena u Vinkovce, a roman započinje buđenjem glavnog junaka Antuna koji svaki svoj dan započinje buđenjem uz taktove omiljene mu glazbe, taktove rocka. Autor dalje navodi i nazive različitih rock sastava koji nisu s prostora Vinkovaca no s njima se likovi identificiraju i kroz njih grade vlastiti identitet, identitet koji će vrlo brzo postati temelj prepoznavanja Vinkovčana i izvan njihova grada.

Gradeći fabulu ovoga romana, autor opisuje brojne događaje kroz koje njegovi likovi prolaze, a sve kako bi se dokazali i pokazali kao istinski rockeri, kao pripadnici jedne kulture kojoj pripadaju i po kojoj se prepoznaju i izvan svojega mjesta.

3.3.2. *Svom snagom*

Roman *Svom snagom* još je jedan roman Vladimira Bakarića kojemu okosnicu fabule čine likovi prikazani kao pripadnici vinkovačke rock scene. Navedeni je roman mnogo snažnije identitetski obojen od romana *Nedovršena duga*, ali se i iz njega, i već iz same posvete može iščitati izrazita autobiografičnost koja je i jedno od obilježja novog regionalizma.

Jedinom gradu, jednom vremenu, i jednoj generaciji! (Bakarić, 2012: 4)

Snažnu regionalnu identitetsku komponentu ovaj roman ima u tome što se glavnina radnje odvija u vlaku, a već je prethodno navedeno koliko je željeznica bila značajna Vinkovčanima. I ovdje se, kao i u romanu *Nedovršena druga*, kao glavni likovi javljaju mladi pripadnici vinkovačke rock scene, no ovdje ne radi o skupini prijatelja koji žele osnovati bend, oni ga već imaju i to pod nazivom – *Holiday*. Radnja romana prati njihov odlazak u Zagreb gdje će održati svoj prvi veliki nastup izvan *Omladinskog doma* i Vinkovaca. Nastup u Zagrebu za njih znači proboj na veliku rock scenu te je zbog toga i njihova uzbuđenost i trema na vrlo visoka. U vlaku upoznaju još dvoje mladih ljudi, studente Maju i Tonija koji također putuju u Zagreb. Maju zaintrigira skupina mladih rockera, što zbog svojeg fizičkog izgleda, a što zbog činjenice da u Zagreb putuju ranim jutarnjim vlakom bez ikakve prtljage, izuzev gitara. Vlastitu znatiželju Maja će ugasisi saznajući od Filipa kako su osnovali bend te koji je razlog njihova putovanja. Otprilike na polovici puta pridružuje im se još jedan putnik, Toni, za kojega se kasnije saznaje da je također članom jednog rock sastava koji će iste večeri i na istom mjestu svirati. Društvo se zabavlja krateći vrijeme pričom o rock sceni Vinkovaca, njihovu nastanku i ispijanjem neizostavne rakije, što je još jedan „rituala“ svakog pravog Slavonca.

Osim navedenih romana, Vladimir Bakarić vinkovačku rock kulturu provlači kroz većinu svojih romana jer će se u njima gotovo uvijek pojaviti barem jedan lik koji je „vinkovački rocker dušom i tijelom“ što samo potvrđuje tezu da su Vinkovci grad rocka i da je rock identitetsko obilježje njegovih žitelja.

3.4. *Kult nogometa/navijanja kao obilježje identiteta*

Osim po svojoj iznimno bogatoj kulturnoj i povijesnoj baštini, Vinkovci su poznati kao grad sporta, grad u kojemu je nogomet veoma važan.

Uz brojne nogometne i malonogometne klubove koji u gradu postoje, iznad svih se ipak ističe HNK „Cibalia“. Klub je to u čijem je osnivanju još davne 1919. godine sudjelovao poznati književnik i jedan od najpoznatijih Slavonaca, Slavko Janković²².

Od te davne 1919. klub je prolazio mnoge uspone i padove, ali onaj najvažniji trenutak veže se za, ne baš toliko davnu prošlost, za 1982. godinu kada klub pod nazivom „Dinamo“ ulazi u Prvu saveznu ligu tadašnje države²³.

Po mnogima, najveći gradski športski rezultat ostavio je NK „Dinamo“ (danas „Cibalia“) 1982. godine ulaskom u I. Saveznu ligu Jugoslavije. (Vinkovački spomenar 1, 2008: 344)

Početak tih, osamdesetih, godina u Vinkovcima se polagano počinje izgrađivati tzv. Kult nogometa i navijanja, kult koji se njeguje i danas jednako jako kao i tada, ali je sada postao svakako i identitetska odrednica Vinkovaca.

Najbolje je o tome progovorio Vinkovčanin Darko Stojanović, jedan od onih starijih i ozbiljnijih navijača koji će uvijek vrlo jasno i otvoreno progovoriti o ljubavi prema klubu i rodnome gradu.

Vinkovci su grad u kojem ljudi njeguju lokalpatriotizam, a posebno su osjetljivi na sve vrste nepravdi kojima je HNK 'Cibalia' kroz povijest svoga postojanja često izložena, što je i dovelo do stvaranja publike koja zajedno uz klub prkosi svima! (Bakarić, 2008: 5)

O vinkovačkoj „zaraženosti“ nogometom i snažnom identitetskom obojenošću svjedoče i brojni napisani članci²⁴, ali i televizijske emisije koje progovaraju o temi navijača. U jednoj od njih, kada se govori o nogometu za vrijeme bivše države, za Vinkovce se kaže da je *cijeli grad*

²² Šalić, Tomo. *Vinkovački leksikon*, Zebra, 2007., Vinkovci

²³ *Vinkovački spomenar 1*, ur. Martin Grgurovac, Privlačica, 2008., Vinkovci

²⁴ Novinske članke moguće je pronaći u pretisku u djelima Vladimira Bakarića *Ljubav koja ne može proć' te Priče sa zapadne strane*

*navijačka skupina.*²⁵ Članak koji govori o istinskoj pripadnosti Vinkovčana kultu nogometa je članak objavljen u Sportskim novostima te značajne 1982. godine, a iz kojega se zaista zaključuje da su nogomet i navijanje već tada bili snažna identitetska odrednica Vinkovčana.

Te sunčane subote, koju je isprao jedan ekspresni podnevni pljusak, činilo se da je i Bosut zaustavio svoje vode pod vinkovačkim mostom, uplašen da će propustiti sutrašnji vatromet.

Kao da se sve staro i mlado te pitome slavonske ravni sjatilo na jedno mjesto, pred Terme i hotel 'Slavoniju', da se okupa u crveno-bijeloj boji, da unaprijed proslavi svoje nogometne heroje. (...) Od silne radosti, Bosut se napokon pokrenuo. Slavonija slavi. Vinkovci uranjaju u najdužu noć. (Bakarić, 2008: 117)

Upravo je 6. lipnja 1982. godine najznačajniji datum u povijesti vinkovačkog sporta. Dan je to kada su Vinkovci dobili i svoju respektabilnu navijačku scenu i započeli izgradnju vlastitoga identiteta na toj razini.

Ni sam Vladimir Bakarić nije propustio u svojem književnom opusu progovoriti o nogometu i navijačima u Vinkovcima, o tome koliko to obilježava sve stanovnike toga grada, ali i njega samoga. Iščitavajući biografske podatke o Vladimiru Bakariću, uvijek i u svakoj prilici naći će se podatak o tome koliko je on „zaražen“ nogometom u Vinkovcima te da je pripadnik vinkovačke navijačke scene odnosno *Ultras od glave do pete*.

U prilog tome ide i podatak da je neko vrijeme pisao kolumne za internetsku stranicu nogometnog kluba „Cibalia“, a kojima je prikazivao stanje u vinkovačkom nogometu u tom trenutku. Nakon što je prestao s pisanjem kolumne, zbog velikog zanimanja, odlučio je sve te kolumne ukoričiti te je tako nastalo i njegovo posljednje djelo – *Priče sa zapadne strane*.

²⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=AojWUcDV58>

3.4.1. Nogomet i navijači kao identitetska odrednica u Bakarićevoj prozi

Prvi roman Vladimira Bakarića u kojemu se iščitava njegova ljubav prema nogometu i Vinkovcima je roman *Moji grafiti*. Roman je to koji prati pustolovine dječaka Ivana, učenika petog razreda koji se zbog loših ocjena odlučuje na bijeg od roditeljskog doma. Njegov je primarni cilj bio pobjeći na more, ali plan mu se vrlo brzo izjalovi te Ivan odlazi u Vinkovce djedu i baki. Njegov put prema Vinkovcima popraćen je brojnim pustolovinama u vlaku. Stigavši na odredište, u voljene Vinkovce, Ivanu srce zaigra pri pomisli da će upravo ovdje sresti „ekipu iz Nazorovog“ s kojom provodi svako ljeto u cjelodnevnom igranju nogometa. Iako po rođenju Zagrepčanin, Ivanu je ipak „Cibalia“ najdraži nogometni klub, tako da stadion postaje nezaobilazno mjesto svakog posjeta Vinkovcima, mjesto na kojemu se već u najranijoj dobi rodila ljubav prema nogometu, a ovdje je u funkciji mjesta pamćenja.

Put ga je doveo i do Cibalijskog stadiona, koji je za njega bio nezaobilazno mjesto. Kapija je bila otvorena i on se popne na tribinu na kojoj je, sa svojim ocem i didom, prvi puta u životu gledao nogometnu utakmicu. Tada se u njemu i rodila ljubav, prema ovoj igri, koja nikada neće proći. (Bakarić/Bjelčić/Mlinarec, 2008: 88)

»Domaći« su imali stare Cibalijske dresove koje je Danijel nabavio od svog djeda, inače jednog od čelnih ljudi kluba. Na to su bili izuzetno ponosni, i svi bi im zavidjeli kada bi se pojavili na raznim turnirima u gradu. Jedan takav pripao je i Ivanu te je imao poseban tretman i čuvao se samo za posebne prilike. (Bakarić/Bjelčić/Mlinarec, 2008: 92)

I u brojnim se drugim djelima progovara o nogometu i Cibaliji, primjerice, u romanu *Iz blata* čiji je glavni lik Dinko bio nekad jedan od nositelja igre Cibalijske no, u daljnjem sportskom napretku spriječile su ga ozljede. U tome se djelu čak i u svrhu uspoređivanja rabe nogometni termini, imena i potezi najpoznatijih vinkovačkih nogometaša.

3.4.2. *Ljubav koja ne može proć' i Priče sa zapadne strane*

Najznačajniji roman Vladimira Bakarića s nogometno-navijačkom tematikom je roman *Ljubav koja ne može proć'*. Roman je to kojim Vladimir Bakarić, koristeći se fiktivnim glavnim likovima i vrlo jednostavnim građenjem fabule, zapravo iznosi vlastita sjećanja samoidentificirajući se s likovima i radnjom te prikazujući koliko zapravo svakome Vinkovčaninu znači upravo nogomet i navijanje.

Roman *Ljubav koja ne može proć'* zapravo se sastoji od dva dijela, ali oba od izuzetne važnosti svakome Vinkovčaninu. U prvome dijelu romana glavni junaci, Zvonko i Josip, proživljavaju svoje prve navijačke dane, identificiraju se sa skupinom i shvaćaju da su upravo oni sudionici stvaranja povijesti grada na Bosutu, a sama radnja je smještena u 1982. godinu, godinu kada su, kao što je prethodno navedeno, Vinkovci po prvi puta dobili svog nogometnog prvoligaša.

Uopće nisu razgovarali, jer je svaki bio u svom nekom svijetu, bili su opčinjeni tim osjećajem, kako su dio te mase, da pripadaju toj grupi, velikoj grupi ljudi koji imaju isti cilj. (Bakarić, 2008: 44)

Zvonko i Josip su bili sitni, ali jednako važni kao i oni veći kamenčići, u stvaranju tog povijesnog mozaika. (Bakarić, 2008: 53)

Drugi dio romana naslovljen *Dvadeset i nešto godina kasnije* prikazuje nove junake, ovoga puta Dadu i Šimu, ali oni zapravo imaju isti cilj kao i Zvonko i Josip prije više od dvadeset godina – biti dijelom stvaranja vinkovačke nogometne povijesti. Dado i Šima zapravo su sinovi junaka iz prvoga dijela romana, a toga postaju svjesni u trenutku kada i sami odlaze na značajnu nogometnu utakmicu. Stvarajući roman *Ljubav koja ne može proć'*, Vladimir Bakarić kroz svoje junake zapravo evocira vlastita sjećanja, sjećanja na dane kada je i sam gradio svoj navijački identitet, postajao dijelom jedne grupe koja će vrlo brzo biti prepoznata i priznata ne samo u vlastitome gradu nego i diljem zemlje. U prilog tome ide i činjenica da se likovi prvog dijela njegova romana dolaskom na stadion smještaju na razini crte sjevernoga šesnaesterca.

Popeli su se prvim stepenicama na koje su naišli. Cilj je bio doći što bliže razini središnje crte igrališta gdje se nalaze oni najvatreniji navijači. Ali nisu daleko došli, te se smjeste negdje u razini crne koja je označavala sjeverni šesnaesterac. (Bakarić, 2008: 46)

Sličan podatak pronalazi se i na samome kraju, u dijelu koji je autor nazvao *Moja navijačka biografija*. U tome dijelu Bakarić progovara o počecima svojega navijanja i odlascima na utakmice te identifikaciji s navijačkom skupinom.

Na utakmicu vinkovačkog 'Dinama', prvi put me poveo tata, još kao jako malog. Tada nisam ni znao pravila nogometne igre, ali sam već na prvoj tekmi osjetio 'ono nešto' što se može osjetiti samo kad tvoja ekipa zabije gol! I ne može se taj osjećaj usporediti ni s jednim drugim osjećajem na svijetu! To je onaj osjećaj koji me svih ovih godina vuče na stadione i u meni svaki puta ponovno izaziva euforiju! Onog trenutka kad sam postao navijač, prihvatio sam i to da se nogomet sastoji od pobjeda i poraza. (...) Godine 1982., na 'svetoj' utakmici za svakog Vinkovčanina, stao sam na zapadnu tribinu u visini crte šesnaesterca sjevernog gola, i dan-danas sam na istom mjestu. (Bakarić, 2008: 122)

Uzimajući u obzir roman *Ljubav koja ne može proć'*, biografiju Vladimira Bakarića, ali i brojne članke i knjige²⁶ napisane baš o vinkovačkom kultu nogometa i navijanja, jasno je da je taj kult svakako identitetska odrednica Vinkovčana, dio koji čini cjelokupnost regionalnoga identiteta u Bakarićevo opusu.

Valjalo bi se kratko vratiti i na već spomenuti suživot različitih supkultura u Vinkovcima. Te, Vinkovčanima značajne 1982. godine, Vinkovci su pokazali da glazba i nogomet mogu živjeti zajedno- Tada je objavljenja i himna vinkovačkog „Dinama“ – *Ponos i dika Slavonije*, koja se mogla čuti iz gotovo svakog zvučnika u gradu. Dvadesetak godina poslije, opet u Vinkovčanima važnom trenutku, spojili su se glazba i nogomet/navijanje. Ovoga puta, glavnu ulogu odigrao je rock sastav *Nepopravljivi* objavivši novu navijačku himnu Vinkovčana – *Neka nas ne vole*.

Ni to nije propustio spomenuti Bakarić gradeći roman *Ljubav koja ne može proć'*. Oba trenutka prikazao je u romanu i time jasno izrekao da su u Vinkovcima rock i nogomet išli i idu zajedno.

Dakle, između, rock'n'rolla i nogometa i dalje postoji ona poveznica, koja je zapravo uvijek i postojala, samo se dijelom u ovim prošlim, nesretnim vremenima malo zagubila. (Bakarić, 2014: 27)

Drugo nogometno-navijačko djelo Vladimira Bakarića zapravo su ukoričene kolumne pod nazivom *Priče sa zapadne strane*. Riječ je o kolumnama koje je Vladimir Bakarić pisao za

²⁶ Uz brojne monografije o Vinkovcima u kojima se govori o kultu nogometa i navijanja u Vinkovcima, najzornije o toj tematici progovara Ivica Aničić. Aničić, Ivica. *Najvjerniji*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2006., Vinkovci

internetsku stranicu nogometnog kluba „Cibalia“, a objavljujane su svake srijede. Upravo je ta zbirka, može se slobodno reći, najsnažnije obojena lokalpatriotizmom koji se osjeti u gotovo svakoj napisanoj riječi.

Činjenicu da su Vinkovčani zaista iznimno vezani za svoj grad i svoj klub, donosi Bakarić jasno i nedvosmisleno svakom čitatelju.

Vinkovci su najposebniji grad na svijetu! Definitivno! Vjerojano bi svaki građanin bilo kojeg grada na zemaljskoj kugli za svoj grad rekao isto, ali Vinkovci zaista zaslužuju taj epitet. Ako ni zbog čega, ono zbog svog nogometnog kluba i zbog svojih vjernih navijača. (...) Jedino Vinkovci nemaju niti jednu drugu navijačku skupinu osim Ultrasa. (...) To je nešto zbog čega svi mi Vinkovčani osjećamo ponos i zbog čega, bez pretjerivanja, možemo reći – Svi smo mi Ultrasi! (Bakarić, 2008: 118,119)

4. Zaključak

Predmet istraživanja ovoga rada bio je cjelokupni prozni opus Vladimira Bakarića s ciljem da se utvrdi koliko on u toj svojoj prozi oblikuje regionalni identitet. Istraživanjem je utvrđeno da je sam identitet zapravo iznimno teško određiva kategorija no kada ga se stavi u okvire sociologije, identitet predstavlja zapravo nacionalnu i etničku pripadnost grupi. Odnosi se na pojedinca, ali u kontekstu njegove povezanosti s društvenim skupinama kojima pripada s kojima se identificira.

Vladimir Bakarić rođeni je Vinkovčanin, književnik, glazbenik i kako uvijek s ponosom ističe – navijač – *Ultras od glave do pete!* Upravo zbog toga i ne čudi činjenica da su sva njegova djela, osim pripovijedaka *Nešto poslije ponoći* i *Tragom staklene mape* svojom fabulom smještena upravo u Vinkovce. No, nije samo fabula ono iz čega se iščitavaju regionalna obilježja u njegovoj prozi. Poznato je da je prošlost važna za konstruiranje identiteta kao takvog te je upravo uporaba povijesti i sjećanja u književnim djelima važan element u građenju kulturnoga identiteta.

Gradeći književne svjetove namijenjene mladim čitateljima, Bakarić oživljava povijest rodnoga kraja otkrivajući arheološko-povijesne lokalitete (*Stari grafiti*, *Opasna potraga*, *Tragom staklene mape*), ali i neke važne događaje u građenju identiteta današnjih stanovnika njegova rodnoga grada (*Ljubav koja ne može proć*).

Navodeći brojna mjesta koja danas funkcioniraju isključivo kao mjesta pamćenja i dio su kulture sjećanja žitelja ovoga dijela Hrvatske, vrlo vješto ulazi u okvire novoga regionalizma, pravca koji je svojstven postmodernističkom književnome izričaju.

Svoje čitatelje upoznaje s brojnim mjestima na kojima su se odvijali iznimno važni događaji u stvaranju vinkovačke povijesti, ali i oblikovanju identiteta Vinkovčana, s nogometnom, odnosno, navijačkom povijesti grada te razvojem glazbenih pravaca koji su svojstveni Vinkovcima, gradeći tako jedan poseban oblik regionalnoga identiteta.

Kako bi se književni opus Vladimira Bakarića svrstalo u okvire regionalne književnosti i novoga regionalizma, nije dovoljno iščitati sva njegova djela da bi se zaključilo kamo pripadaju. Vrlo važnu ulogu u tome ima i poznavanje povijesti njegova grada koji u svim djelima funkcionira kao mjesto pamćenja, ali i njegovi biografski podatci.

Nakon što se navedeno istraži, vrlo lako se dolazi do zaključka da je kompletan prozni izričaj Vladimira Bakarića obojen snažnom autobiografičnošću što je svakako jedna od glavnih odlika novog regionalizma.

Proza Vladimira Bakarića obojena je snažnom autobiografičnošću i lokalpatriotizmom, obiluje brojnim elementima koji oblikuju regionalni identitet, a unatoč tome, pred mladoga je čitatelja donesena na vrlo jednostavan način.

Jezik proze Vladimira Bakarića zasićen je regionalnim obilježjima Slavonije što je u radu i detaljnije prikazano.

Usprkos brojnim obilježjima visoke regionalne književnosti, novoga regionalizma, Bakarić uspijeva doprijeti u svijest mladoga čitatelja i omogućiti mu identifikaciju s junacima, ali i pomoći u gradnji/oblikovanju vlastitoga regionalnog identiteta.

5. Literatura

Izvori:

1. Bakarić, V. *Ljubav koja ne može proć'*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2008., Vinkovci
2. Bakarić, V. *Nedovršena duga*, Nova knjiga Rast, 2005., Zagreb
3. Bakarić, V. *Nešto poslije ponoći & Tragom staklene mape*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2004., Vinkovci
4. Bakarić, V. *Opasna potraga*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2009., Vinkovci
5. Bakarić, V. *Priče sa zapadne strane*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2014., Vinkovci
6. Bakarić, V. *Svom snagom*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2012., Vinkovci
7. Bakarić, V. *Tajanstvena vila*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2007., Vinkovci
8. Bakarić, V. *Zagrebački grafiti – Ekskurzija*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2011., Vinkovci
9. Bakarić, V. *Želiš biti ja?*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2013., Vinkovci
10. Bakarić, V./Bartulović, D. *Iz blata*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2010., Vinkovci
11. Bakarić, V./Bjelčić, R./Mlinarec, R. *Moji grafiti*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2008., Vinkovci
12. Bakarić, V./Bjelčić, R./Mlinarec, R. *Stari grafiti*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2007., Vinkovci

Literatura:

1. Aničić, I. *Najvjerniji*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2006., Vinkovci
2. Assman, J. *Kulturno pamćenje*, Vrijeme, 2005., Zenica
3. Bakota, L. *Jezik i stil suvremenog dječjeg književnika Vladimira Bakarića*, u: *Zlatni danci 13 – Suvremena dječja književnost*, Filozofski fakultet Osijek, 2012., Osijek
4. Biti, V. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*, Matica hrvatska, 2000., Zagreb
5. Brešić, V. *Slavonska književnost i novi regionalizam*, Matica hrvatska, Ogranak Osijek, 2004., Osijek
6. Haralambos, M./Holborn, M. *Sociologija. Teme i perspektive*, Golden marketing, 2002., Zagreb
7. Hranjec, S. *Pregled hrvatske dječje književnosti*, Školska knjiga, 2006., Zagreb
8. Hranjec, S. *Ogledi o dječjoj književnosti*, Alfa, 2009., Zagreb
9. Hall, S. *Kome treba „identitet“?*, u: *Politika teorije. Zbornik rasprava iz kulturalnih studija*, Disput, 2006., Zagreb
10. Letica, S. *Tko smo, što smo i kakvi smo zapravo mi Hrvati* u: *Hrvatski identiteti – zbornik*, Matica hrvatska, 2011., Zagreb
11. Nemeč, K. *Čitanje grada*, Naklada Ljevak, 2010., Zagreb
12. Nora, P. *Između pamćenja i historije. Problematika mjesta*, u: *Kultura pamćenja i historija*, prir. M. Brkljačić, S. Prlenda, Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006., Zagreb
13. Peleš, G. *Tumačenje romana*, ArTresor, 1999., Zagreb
14. Peternai Andrić, K. *Ime i identitet u književnoj teoriji*, Antibarbarus, 2012., Zagreb
15. Pšihistal, R./Rem, G. *Vinkovačka književna povjesnica*, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2009., Vinkovci

16. Rem, G./Sablić-Tomić, H. *Slavonski tekst hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, 2003., Zagreb
17. Rem, V./Rem, G. *Šokci u povijesti, kulturi i književnosti*, 2009., Osijek
18. Šalić, T. *Vinkovački leksikon*, Zebra, 2007., Vinkovci
19. *Vinkovački spomenar 1*, ur. Martin Grgurovac, Privlačica, 2008., Vinkovci
20. *Vinkovačke novosti*, 11. lipnja 1982., Vinkovci
21. *Vinkovci*, monografija, Matica hrvatska, Ogranak Vinkovci, 2010., Vinkovci

Mrežna mjesta:

1. <https://www.youtube.com/watch?v=AojWUcDV58> (pristupljeno 29. srpnja 2015.)
2. <http://www.jutarnji.hr/vinkovacka-rock-scena-80-ih-zivljava/167096/> (pristupljeno 25. srpnja 2015.)